

Михайло ЧУЧКО

ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІЇ МОЛДАВСЬКОЇ ЗЕМЛІ В СЕРЕДИНІ XIV – НА ПОЧАТКУ XVI СТ.

Стаття присвячена питанню заснування Молдавії як угорської прикордонної "марки" в регіоні на схід від Карпат та перетворення її в незалежну державу в середині XIV століття. Основна увага зосереджена на проблемі розширення території Молдавського воєводства "від гір до моря" в кінці XIV століття та остаточного встановлення кордону з Польщею вздовж ріки Черемош на початку XVI століття.

Ключові слова: Молдавія, Польща, Черемош, Карпати, угорська прикордонна марка, незалежна держава, гори, море, територія, кордон.

Михаил ЧУЧКО

ФОРМИРОВАНИЕ ТЕРИТОРИИ МОЛДАВСКОЙ ЗЕМЛИ В СЕРЕДИНЕ XIV – НАЧАЛЕ XVI ВВ.

Статья посвящена вопросу основания Молдавии как венгерской приграничной "марки" в регионе на восток от Карпат и превращение ее в независимое государство в середине XIV века. Основное внимание сосредоточено на проблеме расширения Молдавского воеводства в конце XIV века и окончательного установления границы с Польшей вдоль реки Черемош в начале XVI века.

Ключевые слова: Молдавия, Польша, Черемош, Карпаты, венгерская приграничная марка, независимое государство, горы, море, территория, граница.

Mykhaylo CHUCHKO

THE FORMATION OF THE TERRITORY OF MOLDAVIA IN THE MIDDLE OF THE 14TH-BEGINNING OF THE 16TH CENTURIES

The article deals with the process of the settling Moldova like a hungarian border "mark" in the region to the east of Carpathian and its transformation into an independent state in the middle of the 14th century. The main attention paid to the questions of expansion the territory of Moldova "from mountains to the sea" at the end of the 14th and the last demarcation of borderline with Poland along the river Chremosh at the beginning the 16th century.

Key words: Moldova, Poland, Chremosh, Carpathian, hungarian border "mark", the independent state, mountains, the sea, territory, border.

Питання формування території Молдавської землі в середині XIV – на початку XVI ст. залишається одним з найбільш важливих і актуальних в історіографії, оскільки нерозривно пов'язано з фактом державного становлення та політичного розвитку середньовічної Молдавії. Дана проблема вже тривалий час досліджується істориками різних країн (Д.Кантемір, Н. Йорга, К. Джуреску, Ш. Горовей, Ш. Штефанеску, Т. Мурешану, Т. Селеджан,

І.-А. Поп, О. Масан та ін.) [1; 5; 6; 8; 10 та ін.], проте поступове розширення джерельної бази дозволяє подивитися на неї по-новому, уточнивши окремі моменти. Саме тому автор поставив за мету зупинитися у даній статті на цьому питанні докладніше.

Становлення молдавської державності відбувалося в умовах, коли угорські та польські правителі прагнули поставити під свій політичний контроль сусідні східні території, в тому числі й землі Галицько-Волинського князівства, що залежали від монголо-татар [6, с. 182-183]. У 1340 р., після смерті князя Юрія-Болеслава, польський король Казимир III здійснив похід на Галич, оволодів Перемишлянською та Львівською землями. Проте після його повернення в Польщу до влади в Галичі прийшли бояри, які перед тим звернулися по допомогу до татар. Похід польських військ на Галицько-Волинське князівство в 1340 р. дав королю Угорщини Людовіку (Лайошу) Анжуйському сприятливу нагоду для наступу на території, розташовані на південний схід від Карпат. Приводом до походу стала мученицька смерть двох ченців-францисканців у Сіреті (1340 р.). У 1343 р. угорці продовжили воєнну кампанію проти татар та їхніх союзників на південнокарпатських землях. Перші зіткнення виявилися безрезультативними для королівських військ. Відновивши наступ на території східніше Карпат у 1345 – 1346 рр., угорці досягли успіху, відтіснивши татарів до устя Дністра та Дунаю. Особливу роль у цьому відіграла перемога угорського війська на чолі з комесом секлерів А. Лакфі над татарами у битві поблизу Романа, що мала місце 2 лютого 1345 р. [9, с. 79-82; 5, с. 28]. У 1347 – 1349 рр. Угорське королівство поширило свою владу й на східнороманське територіально-політичне утворення у долині Молдови, створивши там до моменту анексії поляками Галицької Русі оборонну “марку” на чолі з королівським намісником воеводою Драгошем із Джулешті [6, с. 183-184].

У літописних джерелах виникнення Молдавського воеводства однозначно пов’язується з переходом Драгоша зі своїми людьми з Марамуреша за Карпати, в ході полювання на зубра. В інтерполяції Симеона Даскала до літопису XVII ст. Григоре Уреке описується, як волоські пастухи з Марамуреша під час полювання опинились в районі сучасного м. Сучава, де знайшли пасіку русина Єцко, котрий повідомив їм, що “місця безлюдні... тут панують лише звірі й птахи... і простягаються вниз, до Дунаю, а вгору до Дністра і Прута, де межують з Країною ляхів... Зрозумівши ці слова, мисливці поспішили в Марамуреш, звідки вивели своїх людей у цей бік та інших побудили; оселились спочатку біля гір й поширились по Молдові



Драгош

вниз. А Єцко пасічник, як дізнався про поселення марамурешців, відразу ж попрямував і він в Країну ляхів, привів багато русинів й оселив їх по річці Сучава вверх і по Сірету до Ботошан” [4, с. 28]. Далі літописець повідомляє, що “серед пастухів, котрі потрапили в ці місця, був Драгош, який прийшов з Марамуреша, найповажніший з них. І вони поставили його старшим серед них” [4, с. 28].

Цю легенду можна знайти і в інших молдавських книжників XVII – XVIII ст. Зокрема, в книзі Д. Кантеміра “Опис Молдавії”, написаній на початку XVIII ст. латинською мовою, зазначено, що “...Драгош, син воеводи Богдана, вирішив перейти гори у східному напрямі з трьомастами мисливців. Під час цієї мандрівки він випадково натрапив на слід дикого бика, якого молдавани називали зімбру. Переслідуючи його, мисливці спустилися до підніжжя гір. Улюблена собака Драгоша на кличку Молда гонила звіра, котрий кинувся до річки і там був уражений стрілами мисливців. Собака кинулася за зубром в бурхливу річку, і швидка течія її поглинула. На згадку про цю подію Драгош назвав що першу на його шляху по цей бік гір річку Молдовою... і побажав, щоби на гербі нового воеводства було зображено голову дикого бика – зубра” [1, с. 4]. Загалом, наведені вище літописні оповідання про заснування Молдавії містять як реальні факти, так і пізніші легендарні нашарування, що потрапили до праць XVII – XVIII ст. з усної народної традиції.

У той час, як угорський король Людовік Анжуйський призначив Драгоша намісником “марки” в долині Молдови, воеводат Марамуреш охопили хвилювання східнороманського населення, спровоковані наступом королівської влади на традиційні форми місцевої автономії. Противники політики Анжуйської династії, об’єднані під проводом воеводи Богдана з Кухи, виступили проти вірних королеві представників роду Драгоша. У 1349 р. Богдан конфіскував мараморешські володіння Драгошидів. З метою відновлення порядку король Людовік надав воеводі Драгошеві підтримку, і той придушив виступ. У 1359 р. Драгошем також було придушено антиугорський виступ в “землі Молдови” [6, с. 183-184; 8, с. 310].



Богдан Старий

Цього ж року польський король Казимір III, зі свого боку, зробив спробу встановити сюзеренітет над Східнокарпатським регіоном [6, с. 184]. Однак у букових лісах поблизу Шипинців польські війська зазнали поразки. Відбив польське вторгнення “за допомогою угорців” воевода Петро [4, с. 29-30], який стояв на чолі одного з територіальних утворень регіону (вірогідно “Шипинської землі”) [5, с. 32-33; 8, с. 311].

Зазнавши невдачі під час чергової спроби звільнитися від угорської зверхності в Марамуреші, Богдан з Кухи разом зі своїми прихильниками перейшов через гори у Молдавію, де у 1365 р. підняв потужне повстання проти короля. Сучасні дослідники, котрі вивчають проблему утворення Молдавської держави, загалом висвітлюють перехід воєводи Богдана з порівняно невеликою дружиною своїх прибічників (біля 100-200 сімей) як політичний акт, який поставив його на чолі руху молдавської знаті проти влади угорського короля [6, с. 184, 196]. Усунувши від влади за підтримки місцевого населення й татар воєводу Балка, сина Саса та наступника Драгоша, Богдан зумів перетворити угорську військову марку на самостійне Молдавське воєводство, ставши його володарем [6, с. 184, 186; 8, с. 311-313].

Наступник Богдана воєвода Лацку (бл. 1369 – 1377 рр.), заручившись підтримкою Польщі проти Угорщини, прийняв католицизм і заснував у своїй столиці Сіреті католицьке єпископство, був пожалуваний папою римським титулом “герцога молдавського, областей або нації Валахії”. Це посприяло зміцненню міжнародного авторитету Молдавської землі [8, с. 317-318; 6, с. 182-183].

Окрім Молдавського воєводства з центром в Баї, а пізніше у Сіреті, в другій половині XIV ст. на південних землях історичної Молдавії продовжувало існувати татарське державне утворення, ізольоване від Орди після перемоги литовців над ординцями на Синіх Водах (1362 р.). Відомо, що в 1368 р. король Людовік звільнив від сплати митних зборів Угорщині купців татарського володаря Деметрія в обмін на таке саме ставлення до брашівських купців у країні Деметрія [6, с. 187].

Наприкінці 1378 року Молдавське воєводство повернулося під сюзеренітет Анжуйського королівського дому. Проте у 1383 р. помер король Людовік I, і угорсько-польський союз розпався, а після укладення польсько-литовської унії польським королем став литовський князь Владислав Ягелло [6, с. 240]. У 1387 р. воєвода Молдавії Петру I Мушат (1375 – 1391 рр.) став васалом Польщі, склавши формальну присягу польському королю Владиславу в Львові [12, с. 423-424; 6, с. 186-187; 8, с. 347-348]. Дослідники вважають, що молдавський воєвода Петру отримав від короля Польщі в якості феода порт-фортецю Монкастро (Аспрокастрон, Четятя-Албе, Білгород), раніше захоплений Великим князівством Литовським.



Воєвода Лацку



Петру Мушат

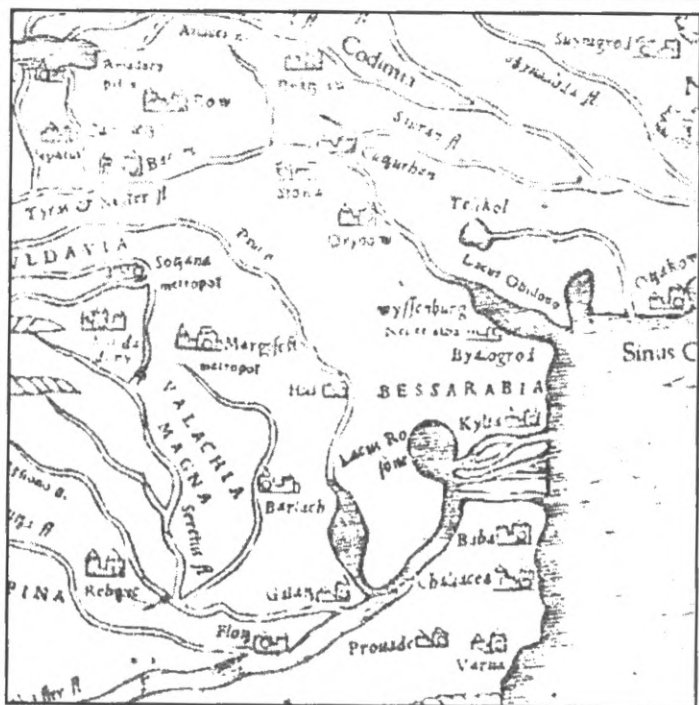


Роман Мушат

Так і не позбувшись тиску з боку сусідніх католицьких королівств, на що розраховував приймаючи католицизм ще воєвода Лацку, господар Петру повернувся до православ'я, віросповідання більшості населення країни. Васальну присягу королю Владиславу Ягелло воєвода приніс, до речі, за православним обрядом і в присутності Київського митрополита Кипріяна. Після зустрічі з митрополитом у 1387 р. воєвода отримав принципову згоду на утворення Молдавської митрополії. До цього православні жителі Молдавії перебували під духовною юрисдикцією Галицької митрополії, якій підпорядковувалося й єпископство в Четятя-Албе. Водночас Петру Мушат розпочав переговори з Константинопольським патріархатом щодо визнання автономної православної митрополічної кафедри в Сучаві, тодішній столиці Молдавії, однак внаслідок конфлікту зі вселенським патріархом через зміну обставин у Константинополі молдавська церковна ієрархія отримала канонічне визнання дещо пізніше, у 1401 р., за володарювання Олександра Доброго (1400 – 1432 рр.) [6, с. 241-242].

Територія Молдавської землі мала важливе стратегічне розташування. Через неї проходили торгові шляхи з Польщі та Німеччини у Візантію, з Угорщини та Трансільванії до руських князівств, з Валахії в Польщу і т. д., що в свою чергу вплинуло на розвиток воєводства. Відомо, що розширення кордонів Молдавського воєводства у південному напрямі відбулося одразу після 1386 р. Це засвідчено генуезькою місією в Каффі, яка налагодила зв'язки з воєводами Петру I і Костянтином – останнім самостійним правителем південних територій. Ліквідація політичного утворення на півдні Молдавії відбулася в період між 1386 та 1392 рр. На рубежі XIV – XV ст. особливо широко розрослися міста з виходом до Чорного моря, зокрема такі як Кілія та Білгород (Четятя-Албе).

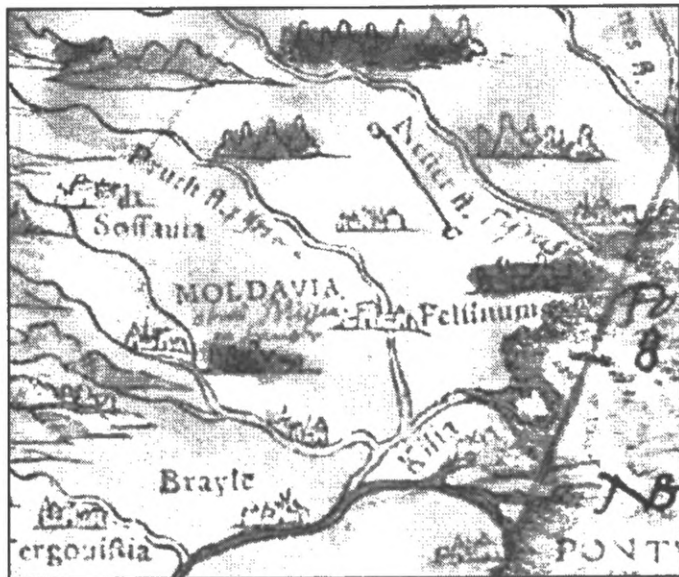
Великою популярністю в іноземних купців став користуватися так званий “молдавський” торговий шлях, що проходив лінією Краків – Львів – Сучава – Чорне море. Його розвиток був пов'язаний із занепадом “татарського шляху”,



Карта Молдавії 1540 р.



Карта Молдавії Г. Райхерсторфа (1541 р.)



Карта Молдавії 1542 р.



Карта Молдавії Д. Кантеміра (1716 р.)

що об'єднував північні міста Ганзи через Поділля з Кафою і, через постійні напади татар, став небезпечним. "Молдавський" шлях, за твердженням М. Мохова, почав розвиватися ще в кінці XIII ст. завдяки жвавим торговельним контактам генуезців з Північною Європою. З огляду на безпеку, яку гарантували купцям молдавські воєводи, шлях через територію Молдавської землі став популярною артерією транзитної торгівлі [10, с. 252-253; 6, с. 199, 247; 5, с. 38]. Господар Молдавії Олександр Добрий уклав низку торговельних угод з поляками та трансильванцями щодо транзиту цим шляхом товарів. Зокрема, відомі його угоди 1408 року зі Львовом та 1413 року з Брашовом.

В іноземних історичних джерелах тієї доби молдавські землі фігурували під назвою "Valachia Minor" ("Мала Валахія"), або "Богданія". Так, наприклад, учасник військової виправи короля Сигізмунда проти турків у 1396 р. баварський рицар Йоган Шільбергер, розповідаючи про своє повернення з полону, зазначає, що "досяг одного міста, названого Сучава, яке є фортецею і столицею Малої Валахії" [2, с. 31]. Бургундський рицар Гільбер де Ланноа, який у 1421 р., прямуючи з дипломатичним дорученням від герцога Бургундії та польського короля до турецького султана, побував у Молдавії, теж повідомляв, що, покинувши польський Кам'янець, "відправився через Малу Валахію по величезних пустках і зустрів воєводу Олександра, господаря вказаної Валахії і Молдавії, у одному його поселенні, названому "Cozial" (Сочав)" [7, с. 79; 11, с. 88]. Естергомський архієпископ гуманіст-далматинець Антон Вранчіч (Верантіо), який у 1549 р. мандрував Трансильванією та Молдавією, засвідчує, що молдавани "одержали від турецьких завойовників назву богданців, яка походить від воєводи Богдана, великого господаря" [2, с. 400]. Візантійський історик Лаонік Халкоконділ так само зауважував: "Від даків, що мешкають біля Дністра, до литовців і сарматів простягається Чорна Богданія, яка мала резиденцію владики у Леукополісі" (Білгороді) [3, с. 93].



Олександр Добрий



Штефан Великий

Загалом за період від Петру Мушата до Стефана Великого (1457 – 1504 рр.) Молдавська земля розширила свої кордони “від гір і до моря” [6, с. 241]. Означена просторова формула використовувалася вже в офіційному титулі Романа I (1391 – 1394 рр.), брата та спадкоємця Петру I, який в 1392 р. низивав себе “милістю Божою господарю Іо Роману Восвода, єдиний великий володар Землі Молдавської від гір і до берега моря”, а в 1393 р., приносячи васальну присягу королю Польщі, вжив титул: “Ми, Роман, господар Молдавії і спадкоємець всієї Валахії від гір і до моря”. Очевидно, що зазначена формула була тоді для молдавських воєвод принциповою, оскільки вказувала на досягнення ними в кінці XIV ст. нового політико-територіального становища.

Під владою господарів Молдавії на той час перебувала вся територія між Чернівцями на півночі й Чорним морем на півдні [6, с. 241]. Це промовисто засвідували як сучасники-іноземці, так і пізніші молдавські книжники. Зокрема, трансільванський гуманіст Ніколас Олахус (1493 – 1568 рр.), згадуючи про кордони Молдавії, констатує, що “земля Молдавська межує на сході з Валаскою землею, на північному заході – з Польщею, на північному сході її жителі відділені Поділлям від татар” [2, с. 488]. Архієпископ Антон Вранчич (Верантію) подає аналогічні свідчення щодо кордонів Молдавії: “...на сході [вона] межує з Чорним морем й устям Дністра, на заході – з Трансильванією і рікою Черемош та Карпатськими горами, на півночі з трьома Русями” [2, с. 400].

Більш докладно описував кордони Молдавської землі та процес їхнього формування воєвода-просвітитель початку XVIII ст. Д. Кантемір. Він, зокрема, зазначав: “Кордони Молдавії не завжди були одні і ті самі, але їх обширність залежала від зростання держави. Врешті-решт, господар Стефан, прозваний Великим, приблизно в ... році від Різдва Христового встановив межі, які зберігаються до теперішнього часу. На півдні кордон завжди визначався річкою Істр, найбільшою в Європі, і далі гирлом її, де вона впадає в Чорне море біля Килії, стара назва якої була Лікостомум. Зі сходу давньою межею країни служило Чорне море, але з часом, коли турецька зброя відторгнула Бессарабію і Бендери, кордон Молдавії відсунувся на північ.

У даний час він проходить від гирла річки Лозину до села Траян, звідти, як це видно з прикладеної карти, йде до рову Траяна, через річку Ботна і по прямій лінії до гирла річки Бик, де ця річка впадає в Тірас. З північного сходу Молдавію відділяє від Польщі та очаківських татар річка Тірас або Дністер, звана турецькою Турла. За старих часів її береги перебували під владою Молдавії лише до Хотина, звідки пряма лінія, що проходить через річки Прут і Черемош, визначала межі цієї області.

Згодом же, завдяки хороброму Стефану Великому, сусідня провінція з боку Поділля до гирла річки Серафінець була приєднана до Молдавської держави. Таким чином, в даний час річки Тірас, Серафінець, Колачин і Черемош в сукупності утворюють північні межі Молдавії, де знаходиться русинська провінція Кимпулунг, тобто Довге поле. Називається вона русинською тому,

що раніше належала русинам, які були підлеглі Польському королівству. В даний час Молдавія тягнеться на захід далі, ніж це було раніше. До Штефана Великого гори, якими вона оточена, належали трансільванцям, і з цього боку Молдавія була обмежена вузькими смугами. Але завдяки хоробрості Штефана Великого і його неодноразовим перемогам над Матіашем, королем Угорщини, трансільванці були вимушені, побоюючись поразки, утримуватися від збройного зіткнення.

За договорами вони поступилися всіма ланцюгами гір, якими розділяються дві ці країни, встановивши, що в підпорядкування Молдавії перейшла та частина території, яка знаходиться між річками, що течуть до Молдавії. Таким чином була означена лінія від витоків річки Черемош через витoki річок Сучава, Молдова, Бистриця і Тотруш до річки Мілков, і по цій лінії був встановлений кордон між цими двома країнами (...). У цих межах Молдавія окреслюється лінією, яку можна пройти за 237 годин, або містить в собі 711 італійських миль. Це може легко вирахувати всякий, хто побажає поглянути на географічну карту, додану до цієї роботи. Раніше ж, коли Бессарабія ще не була підпорядкована силою зброї туркам і татарам, протяжність кордонів Молдавії складала 822 милі, які можна пройти за 247 годин" [1, с. 6-8].

Отже, становлення Молдавії як прикордонної угорської "марки" та перетворення її на самостійну державу відбувалося в складних умовах боротьби Угорщини й Польщі за домінування в регіоні на схід від Карпат та витіснення татар із західної частини їхніх володінь. Поступово Молдавське восводство розширило свою територію "від гір і до моря". На початку XVI ст. у мирному договорі з Польщею було статочно окреслено лінію молдавсько-польського кордону. Це стало останнім вагомим територіальним здобутком Молдавської землі. У подальшому Молдавія вже не буде розширювати своїх кордонів. Із встановленням османського сюзеренітету вона вступить у смугу державно-політичного занепаду та територіальних втрат.

Джерела та література: 1. Кантемир Д. Описание Молдавии. – Кишинев: Картя молдовеняскэ, 1973. – XXVIII, 218 с.; 2. Calatori străini despre Țările Române. – București: Editura științifică, 1968. – Vol. I. – 586 p.; 3. Chalcocondil L. Expuneri istorice. În românește de Vasile Grecu. – București: Editura Academiei republicii populare Romine, 1958. – 355 p.; 4. Ureche G., Costin M., Neculce I. Letopisetul Țării Moldovei...: Cronici / Ingr. Textelor, glosar și indici de Tatiana Celac. – Chișineu: Huperion, 1990. – 638 p.; 5. Буковина в контексті європейських міжнародних відносин (з давніх часів до середини XX ст.) [Кол. моногр.] / В. М. Ботушанський, С. М. Гакман, Ю. І. Макар та ін. За заг. ред. В. М. Ботушанського. – Чернівці: Рута, 2005. – 744 с.; 6. История Румынии / И. Болован, И.-А. Поп (координаторы) и др. – М.: Издательство "Весь мир", 2006. – 680 с.; 7. Кудрявцев О. Великая Русь рыцаря де Ланноа. Перове западное описание Руси // Родина. – 2003. – № 12. – С. 76-79; 8. Giurescu C.C. Istoria românilor. – București: All educational, 2003. – Vol.I. – 464 p.; 9. Grigorescu F. Sfântul Ioan cel nou de la Suceava în viața credincioșilor.

– Suceava: Tditura Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, 2003. – 205 p.; 10. Isotoria românilor / Red. acad. Ș. Ștefanescu și T. Mureșanu. – București: Editura enciclopedică, 2001. – Vol. IV. – 874 p.; 11. Iorga N. Istoria românilor prin călători. – București: Editura Eminescu, 1981. – 700 p.; 12. Paraschiv M. Documente latine de cancelarie din Moldova: sec. XIV – XVIII. – Iași: Junimea, 2004. – 487 p.

УДК: 338.483.12:903(477.85)

Іван САНДУЛЯК

СТАРОЖИТНОСТІ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ ЯК ТУРИСТИЧНІ ОБ'ЄКТИ

У статті висвітлюються проблеми, пов'язані з туристичними маршрутами на терені Північної Буковини, які виникли наприкінці XIX - на початку XX століття. В публікації автор також акцентує увагу на туристичних об'єктах, що пов'язані зі старожитностями краю і репрезентують низку археологічних пам'яток доби неоліту, артефакти черняхівської культури та епохи Середньовіччя.

Ключові слова: археологічні пам'ятки, слов'янські старожитності, черняхівська культура, туристичні маршрути, об'єкти туризму, археологічний туризм, Північна Буковина.

Іван САНДУЛЯК

ДРЕВНОСТИ СЕВЕРНОЙ БУКОВИНЫ КАК ТУРИСТИЧЕСКИЕ ОБЪЕКТЫ

В статье освещаются проблемы, связанные с туристическими маршрутами на территории Северной Буковины, которые сформировались в конце XIX – начале XX вв. В публикации автор также акцентирует внимание на туристических объектах, которые связаны с древностями края и представляют собой ряд археологических памятников эпохи неолита, артефакты черняховской культуры и периода Средневековья.

Ключевые слова: археологические памятники, славянские древности, черняховская культура, туристические маршруты, объекты туризма, археологический туризм, Северная Буковина.

Ivan SANDULIAK

THE ANTIQUITIES OF BUKOVYNA AS TOURIST SIGHTS

The article goes on to discuss the problems relating to the tourist routs on the territory of the North Bukovyna, which were created in the late 19th century and early 20th century. The author focuses on the tourist sights, which represent series of archeological monuments of neolith ages, Cherniakhivs'k culture and medieval ages.

Key words: archeological monuments, Slavic antiquities, Cherniakhivs'k culture, tourist routs, tourist sights, archeological tourism, the North Bukovyna.